

PUHEENVUORO:

Lehdistö keskittyy maakunnissa Pohjoisen lehdistö kahden lehtitalon käsissä

Median keskittyminen on riski sekä markkinoiden että demokratian kannalta. Suomessa lehdistön keskittymiseen on suhtauduttu joustavasti, koska sen on nähty vahvistavan kannattavuutta pienillä markkinoilla. Valtakunnallisesti ala on vain kohtalaisen keskittynyt, mutta maakunnissa lehtitaloilla on usein monopolinomainen ote alueestaan.

Heikki Hellman

Median keskittymiseen suhtaudutaan läntisissä demokratioissa kriittisesti. Kun sanomalehtien omistus kasautuu yhä harvempiin käsiin, se uhkaa sekä niiden välistä tervettä kilpailua että kansalaisten saaman tiedon moniarvoisuutta.

Keskittyminen on siis riski sekä markkinoiden että demokratian kannalta.

Keskittymisestä on myös hyötyä

Lehdistön keskittymisen riskeistä Suomessa varoittaa esimerkiksi EU:n rahoittama Media Pluralism Monitor (MPM), joka seuraa median moninaisuuden kehitystä jäsenmaissa. Ongelman nosti esiin myös liikenne- ja viestintäministeriön viime vuonna julkaisema raportti.

Monissa EU-maissa median keskittymiselle on asetettu rajoja. Suomessa niin ei ole tehty, koska pienillä markkinoilla on nähty myös keskittymisen hyödyt: se vahvistaa lehtiyhtiöiden kannattavuutta ja parantaa usein myös journalismin laatua.

Sanomalehtien yhteenlaskettu levikki laski kuluneella vuosikymmenellä lähes kolmanneksella. Kun markkina kutistuu, omistuksen keskittämisellä on voitu hakea sekä säästöjä että synergioita.

Moni lehti on säilynyt, koska se on siirtynyt vahvempiin käsiin.

Valtakunnallisesti keskittyminen maltillista

Lehdistön keskittymistä on perinteisesti tutkittu mittaamalla lehtiyhtiöiden levikkiosuuksia. Kun viime vuonna enää joka seitsemäs lehti tarkasti levikkinsä, vakaamman mittarin tarjoaa lehtien nettomyynti, eli niiden levikki- ja ilmoitustuottojen summa.

Koska nettomyynti kasautuu levikkiä voimakkaammin suurille lehtitaloille, se näyttää keskittymisen jyrkempänä kuin levikkimittari.

Jos tarkasteluun otetaan koko valtakunta, on keskittymiskehitys 2010-luvulla ollut varsin maltillista. Neljän suurimman lehtitalon – Sanoman, Keskisuomalaisen, Alma Median ja Turun Sanomien – yhteenlaskettu nettomyyntiosuus kasvoi 68 prosentista vuonna 2010 71 prosenttiin vuonna 2020.

Keskisuomalainen-konserni kasvanut eniten

Johtavien lehtitalojen keskinäiset markkinaosuudet ovat kuitenkin muuttuneet merkittävästi.

Sanoma luopui ensin vuonna 2013 Kaakkois-Suomen aluelehdistään mutta osti viime vuonna Almalta Aamulehden ja Satakunnan Kansan sekä joukon paikallislehtiä. Alma puolestaan on viime vuosina karsinut omistuksiaan ja luopunut lopulta kaikista alue- ja paikallislehdistään.

Suurinta kasvua osoittaa Keskisuomalainen-konserni, joka omistaa jo lähes joka neljännen sanomalehden Suomessa ja ainoana neljästä suuresta kasvatti myös nettomyyntiään.

Keskittyminen näkyy maakunnissa

Koko maata koskeva tarkastelu kuitenkin kuvaa keskittymisen todellisuutta huonosti. Suomessa lehdistö on luonteeltaan alueellista ja paikallista, ja kullakin lehtitalolla on omat markkina-alueensa.

Alueellisesti lehdistö keskittyy kahdella tavalla. Tyypillisesti johtavat lehtitalot ovat hankkineet omistukseensa maakunnan itsenäisiä paikallislehtiä. Suurempia muutoksia tapahtuu, kun lehtitalo ostaa toista markkina-aluetta hallitsevan lehtitalon, eli laajentaa kerralla reviiriään.

Esimerkiksi Keskisuomalainen-konsernin kasvussa on käytetty kumpaakin menetelmää. Nykyään se on markkinajohtaja viidessä maakunnassa ja lisäksi merkittävä toimija Uudellamaalla.

Pohjoisen lehdistö kaksissa käsissä

Myös pohjoisen Suomen lehdistön omistus on mullistunut 2010-luvulla radikaalisti.

Pohjois-Pohjanmaa on Uudenmaan tapaan yksi niistä harvoista maakunnista, jossa merkittäviä lehtitaloja on useita ja keskittyminen on ollut poikkeuksellisen vähäistä.

Vuosikymmen sitten yksi lehti, Kaleva, hallitsi Pohjois-Pohjanmaan lehtimarkkinoita mutta pienempiä kilpailijoita oli runsaasti. Nyttemmin Kaleva on hankkinut omistukseensa kuusi alueen paikallislehteä ja kasvattanut valtaansa.

Omistuksia on myllätty myös Lapissa, jossa Alma luopui sanomalehdistään ja myi Lapin Kansan vuonna 2018 Kaleva-konsernille. Samaan aikaan maakunnan paikallislehdet siirtyivät ensin Suomalaiselle Lehtipainolle ja tänä vuonna edelleen KPK Yhtiöille Kokkolaan. Alman hallitsemassa Kainuussa kaikki lehdet siirtyivät ensin Suomalaiselle Lehtipainolle ja edelleen KPK:lle.

Näin pohjoisen lehdistöä hallitsee suvereenisti kaksi konsernia, Kaleva ja KPK Yhtiöt. Pohjois-Pohjanmaalla edellisen markkinaosuus oli viime vuonna 84 ja Lapissa 85 prosenttia. Kainuussa jälkimmäinen kattaa markkinoista peräti 98 prosenttia.

Maakunnissa vähän vaihtoehtoja

Viime aikoina on esitetty huolta median moniarvoisuudesta ja arvosteltu esimerkiksi Yleisradion vahvaa asemaa uutiskentällä. Toisaalta on todettu tyytyväisenä, ettei Suomeen ole muodostunut uutiseräkaita, eli laajoja alueita ilman omaa lehteä.

Vähemmän on puhuttu siitä, että Suomen maakunnissa johtavalla lehtitalolla oli vuonna 2020 keskimäärin 87 prosentin markkinaosuus. Useimmissa maakunnissa tilanne muistuttaa monopolia, eikä paikallisia vaihtoehtoja markkinajohtajan tarjonnalle useinkaan ole.

Kirjoittaja on dosentti Tampereen yliopistossa.